

Kulka ehitab aina vähem

Ajutise lahendusena loodud rahastamismudel on juba aastaid kultuuritaristu rajamisele kahjulik.

Riigi iseseisvuse taastamisest saadik tahtis iga valitsus väga minna ajalukku kunstiuuseumi uue hoone ehitajana ning seeläbi vabaneda ka painajast nimega peadirektor Marika Valk. Krooniline rahapuudus ja kiirahendusi nõudvad tähtsamad ülesanded ei võimaldanud aga kuidagi ehitusraha leida. Pikkade vaidluste tulemusel pakkus Mart Laari teise valitsuse rahandusminister Siim Kallas lõpuks välja skeemi, mille tagatisel sai ehitamiseks laenu võtta. 2002. aastal muutis parlament selleks hasartmängumaksu seadust ja kultuurkapitali seadust nii, et kulkasse hakkas mänguritel ja kasiinopidajatelt maksuraha liikuma otse parlamendi kinnitatud nimekirja võetud suurhoonete ehitamiseks. Nüüd on nimekiri ammendunud ja ärgitatakse arutelu uue tegemiseks. Sel plaanil on mitu viga ja selle realiseerimisel jääks kultuuritaristu investeeringute kasv jätkuvalt maha ühiskonna üldisest jõukusest. Kumu ja seejärel ERMi rahastamiseks loodud skeem oli algusest peale mõeldud ajutisena ja see oli ka parlamendile selge, nagu võib lugeda toonastest riigikogu istungite stenogrammidest. Mingi konkreetse maksuliigi laekumise sidumine kindla kululiigiga oli erand ja seda sorti erandite tegemisel peljati siis ja peljatakse nüüdki, et kui ühele teed, siis on peagi endale sama kohtlemise nõudjate järjekord ukse taga. Erandi kasuks rääkis asjaolu, et laenurahaga saab kiiresti ja korraga kõik valmis ehitada, laen ise aga ei lähe kirja riigivõlana. Aastate peale hajutatuna ei tundunud rahaohver ka rahvaesindajatele kuigi suur ja otsused langesid. Ühtlasi pääses kultuuriminister iga-aastasest lootusetust võitlusest eelarvelise investeeringuraha pärast suurimatele murelastele. Nõrgem osa plaanist oli see, et mitte kellelgi ei olnud nn suurobjektide kõrval erilist aimu kultuurivaldkonna pikaajalisest investeeringuvajadusest. Oli vaid poolik puuduvate, katkiste ja pooltervete majade loend, mis ei olnud kaetud asjatundjate uuringute ega arvutustega. Üldpildi ja strateegia puudumise tõttu oli ainuvõimalik määrata hasartmängumaksu seaduses kultuuriehitistele oma protsent, mis tuletati Kumu orienteeruvast ehitushinnast (nagu teada, läks Kumu sellega võrreldes hoopis kallimaks).

Finantskriisi aastateni tundus, et kultuurihoonete ehitamise katteallikaks just hasartmängumaksu valimisega tabati naelapead. Buumiaastatel vohas ka mängurlus ning mõne aastaga maksu laekumine peaaegu kolmekordistus. Hasartmängumaksu laekumise kasv ületas suurelt nii riigi kogutulu kui ka näiteks käibemaksu oma. Siis kõik muutus: mängukirg jahtus ja näib, et alatiseks. Maksuraha koguneb endiselt vähem kui 12 aastat tagasi ning kasvutempo on kõigist maksuliikidest nigelamate hulgas. Kui

Sirp

01.11.2019

Kaarel Tarand

9000

[23](#)

Estonia teater

Ooper

näiteks hasartmängumaksu asemel oleks kultuuriehitised omal ajal seotud mõne tühise promilliga käibemaksust, oleks ERM praeguseks kinni makstud, sest käibemaksu laekumine on terve viimase kümnendi jooksul kasvanud hasartmängumaksu omast kiiremini. Perioodil 2003-2018 kasvas riigi tulu hasartmängumaksust 2,46, käibemaksust aga 3,24 korda (vt joonis). Selles võrdluses on kultuur kuni paarikümne miljoniga mööda pükse saanud. Võrreldes kulka kaudu kultuurihoonetesse panustamist riigi summaarsete maksulaekumiste või riigieelarve kuludega, saame veelgi nutusema pildi (kasvu maht vastavalt 3,33 ja 3,88 korda).

Kogu selle aja on valitsused aga saanud nautida mugavuspositsiooni kultuuri suurinvesteeringute käsitlemisel. Kultuuri vajadusi on saanud lõputult edasi lükata viitega, et kultuuril on turvaline eriskeem ning oodatagu vaid kannatlikult oma korda, mis ükskord tuleb niikuinii. Ja kuna on skeem, siis ei peagi valitsus pingutama, et leida igal aastal kate investeeringuteks riigieelarvest, nagu seda tehakse muude eluvaldkondade rahastamisel. 2019. aasta riigieelarve seaduse seletuskirja järgi on näiteks kaitseministeeriumile investeeringuteks ette nähtud 114 miljonit, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumile koguni 410 miljonit, väiksematest vendadest siseministeeriumile 48 miljonit ja keskkonnaministeeriumile 49 miljonit eurot. Kultuuriministeeriumi vastaval real on ainult õnnetud 24,6 miljonit eurot. Mis veel halvem, plaani järgi kahaneb see summa 2021. aastal 10 miljonini. Õhus on helge lubadus asuda rahvusraamatukogu ja rahvusringhäälingu jaoks miljoneid tuulutama millalgi mõne aasta pärast ... kui olud võimaldavad. Pisasjad, aga peegeldavad suhtumist.

Seega on ka praegu võimul koalitsiooni rahasõnum kultuurivallale, et ajutisena ja vildakale alusele ehitatud rahastusskeem on tulnud, et jääda, ning loota tuleb vaid hasartmängusõitlaste panustele, selmet saada õiglane osa kõigi maksumaksjate rahast. Kuid panused vähenevad, sest mängurid on kolinud kasiinodest üleilmse veebi virtuaalsetesse mängutubadesse, mille välismaiseid peremehi Eesti riik maksustada ei suuda. Ehitusettevõtted seda aga ei mõista ja ajavad töö ja materjali hinnatõusust tulenevalt iga järgmise maja ehituse eelmisest kallimaks. Järelikult saab iga uue kultuurihoone ehitamist kultuurkapitali kaudu rahastades aina vähem ja aina pikema aja jooksul. Mismoodi peaks praegu kehvades tingimustes töötavaid inimesi motiveerima teadmine, et riik jõuab nende töökeskkonna uuendamiseni siis, kui nad on ammu pensionile siirdunud?

Siiski pole olukord lootusetu. Järgmisel aastal jõuavad valitsusse ja parlamenti kultuuripoliitika põhisuunad aastani 2030. Kui strateegia peaks oma üldsõnalisuses kopeerima seni kehtivat, on see kasutu ja selle võib üldse kokku kirjutamata jätta. Kui on soov teha sellest rakendatav dokument, siis peab see sisaldama põhjalikke

seisukohti, kuidas ja kui palju riigivõim kavatseb kultuuri(taristus) raha paigutada.

Põhisuundades aastani 2020 mainitakse investeerimist vaid ühe korra ja seegi puudutab vaid välisvahendite ehk võõra raha suunamist, et „tugevdada loomeettevõtluse konkurentsivõimet, arendada infotehnoloogilisi teenuseid, toetada lõimumist ning investeerida turismi ja regionaalset arengut toetavasse kultuuritaristusesse“. Teises punktis kinnitatakse, et kultuurkapitali aluspõhimõtteid, mille hulgas on peamine seadustes fikseeritud tulubaas, ei muudeta. Kolmandas aga, et „kultuuriehitiste rajamine peab olema vastutustundlik ning arvestama tulevikuvajaduste ja võimalike lisanduvate kuludega“.

Rahvusoperile ja teistele ootelehe tippu tõusnutele tähendaks samade punktide jõudmine järgmistesse arengusuundadesse, et nende unistustel pole määratud nähtavas tulevikus täituda.

Hasartmänguritel raha piisavalt ei tule, kultuurkapitali betoonirea olemasolu vabastab valitsuse(d) kohustusest tekitada vajalikke ja piisava mahuga kuluridu otse riigieelarvesse ning kui juhtumisi ühe kasuks otsus tehaksegi, müürib see järgmiste võimalused aastateks kinni. Ja üldse pole köetava lisakubatuuri rajamine vastutustundlik, sest iga ehitusse paigutatud euro tekitab majandamisse püsikulu.

Õigupoolest ei tohiks selle viimase punkti tõttu, mis on veel järgmise aasta lõpuni jõus, ooperiteatri võimalikku paigutamist Tallinna linnahalli varemetesse üldse arutada. Kultuurkapitali vahendusel ehitamise ajutisele nõobile on kuidagi märkamatuks terve kuub külge pandud. See pole siiski see Juhan Liivi kuub, mille toel sai Estonia teatri ehitada, vaid kuninga uute rõivastena mõjuv riidetükk.

Õige arutamisteema on see, kuidas oleks kõige targem sest ajutisest skeemist väljuda ning taastada riigieelarves kultuurihoonetesse investeerimise vajadust rahuldava mahuga rida. Kas leppida selleks kokku mingi protsent sisemajanduse kogutoodangust? Miks mitte, sest kuigi alguses oli selline rahastamiskindlus vaid riigikaitse pärusmaa, on ühiskond ja tema otsustajad nüüdseks juba harjunud ka mõttega finantseerida samal alusel teadust (mis sest, et lubadusi ei täideta). Orientiirina ja rahvusvahelise võrdluspildi saamiseks kasutatakse neid suhtarve mujalgi.

Praegune ja kasvav kitsikus soosib vaid võitluslikku majaomanike tuleproovi, kus võitja võtab kõik. Iga muu ja vähem vaesustav lahendus võiks aga ideaalis tekitada ka ameti poolest kultuuri tegijate üksmeele, tagajärjeks huvirühma poliitilise mõjuvõimu kasv ja aina suurem eelarve. Ka ehituseks.

Kultuuri vajadused saab lõputult edasi lükata: on ju kultuuril turvaline eriskeem ja oodatagu vaid kannatlikult oma korda, mis

ükskord tuleb niikuinii.

Kultuuri suurehitiste sõltumise tõttu hasartmängumaksust jääb valdkond üldise heaolu kasvutempost üha rohkem maha ehk maju lisandub suhteliselt aina vähem ja aina aeglasemalt. Allikas: Statistikaamet

Kaarel Tarand